

Aucissa fibule s natpisom iz zbirke Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika

Mr. Tomislav ŠEPAROVIĆ
kustos, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b. b.

Autor obrađuje 20 fibula tipa *aucissa* s natpisom, koje se čuvaju u zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, a koje potječu s različitih, uglavnom nepoznatih, srednjodalmatinskih nalazišta. Većinu fibula ovoga tipa izrađivali su majstori keltskog porijekla u gornjoitalskim radionicama. Za neke pak primjerke pretpostavlja se da su proizvedeni na području Dalmacije. Autor se dotiče i pitanja datacije *aucissa* fibula. Njihova pojava u rimskoj provinciji Dalmaciji datira se na osnovu numizmatičkih nalaza između 15. godine prije i kraja prvog desetljeća poslije Krista.

¹ I. MAROVIĆ, Fibeln mit Inschrift von Typus *Aucissa* in den archäologischen Museen von Zagreb, Zadar und Split, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 8, 1961., 106-120.

² I. KOVRIG, Die Haupttypen der Keiserzeitlich Fibeln in Pannonien, *Dissertationes Pannonicae*, II, 4, 1937.

³ R. KOŠČEVIĆ, *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb, 1980., 15-17.

⁴ A. K. AMBROZ, Fibuli juga evropejskoj časti SSSR II v. do n. e. - IV v. n. e., *Arheologija SSSR. Svod arheologičkih istočnikov D 1*, 30/1966., 26-27; I. KOVRIG, nav. dj., 115; E. v. PATEK, Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen von Pannonien, *Dissertationes Pannonicae*, II, 19/1942., 108-109, E. RIHA, Die römischen Fibeln aus Augst und Keiseraugst, *Die Neufunde seit 1975*, Augst, 1994.

⁵ Žigovi radionica nesumnjivo sadržavaju ime majstora. Njihovo utiskivanje na zaglavnu pločicu dosta je česta pojava, te su i ovakve *Aucissa* fibule zastupljene u velikom broju primjera na području srednje i jugoistočne Evrope. Jedan dio njih objavljen je u dva sad već starija rada: G. BEHRENS, *Römische Fibeln mit Inschrift*, *Reinecke - Festschrift*, 1950.; R. NOLL, *Römerzeitliche Fibelinschriften, Germania*, 30/1952., 395.

Godine 1961. objavljen je rad I. Marovića o fibulama s natpisom tipa *aucissa* u arheološkim muzejima u Zagrebu, Splitu i Zadru.¹ U tom radu autor spominje i šest fibula ovog tipa koje se čuvaju u *Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*. Budući da sam u muzejskom spremištu pronašao mnogo veći broj ovakvih fibula, odlučio sam ih objaviti kao nadopunu Marovićevom radu.

Fibule tipa *aucissa* poznate su u velikom broju primjeraka, a osobito su čest arheološki materijal na teritoriju južnih rimskih provincija, dok se u Panoniji i na sjeveru rjeđe susreću.² Nazvane su po keltskom imenu jedne od radionica, koje se kao žig često nalazi utisnuto na zaglavnoj pločici. Njihove osnovne karakteristike su zglobna konstrukcija mehanizma za zakopčavanje, četvrtasta redovito ukrašena zaglavna pločica sa ili bez žiga radionice savijena u cjevasti zglobni tuljac, polukružni luk trakastog ili pak polukružnog presjeka, te kratka noga s trokutasto oblikovanim držačem i profiliranim pucetom na kraju.³ Vrlo su pogodne za datiranje. Većina autora je suglasna da njihovu prvu pojavu treba tražiti u rano carsko vrijeme, za Augusta, dok bi vrijeme njihova najvećeg rasprostiranja bilo u doba Flavijevaca.⁴ O pitanju njihove preciznije datacije bit će kasnije nešto više riječi.

Zbirka *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* sadrži preko 80 fibula tipa *aucissa*, no ovdje ćemo pozornost obratiti onima koje na zaglavnoj pločici imaju natpis odnosno žig radionice ili majstora, a takvih je ukupno 20 komada.⁵

Katalog

1.

Nalazište: Burnum

Materijal: bronca

Veličina: 5,3 x 2,6 cm

Opis: Nedostaje igla. Zglobni tuljac oštećen. Na zaglavnoj pločici se nalazi natpis AUCISSA koji se proteže s desna na lijevo. Luk je trakasto oblikovan, ukrašen uzdužnim rebrom. Na prijelazu luka u nogu nalazi se stepenasta profilacija. Noga završava profiliranim pucetom.

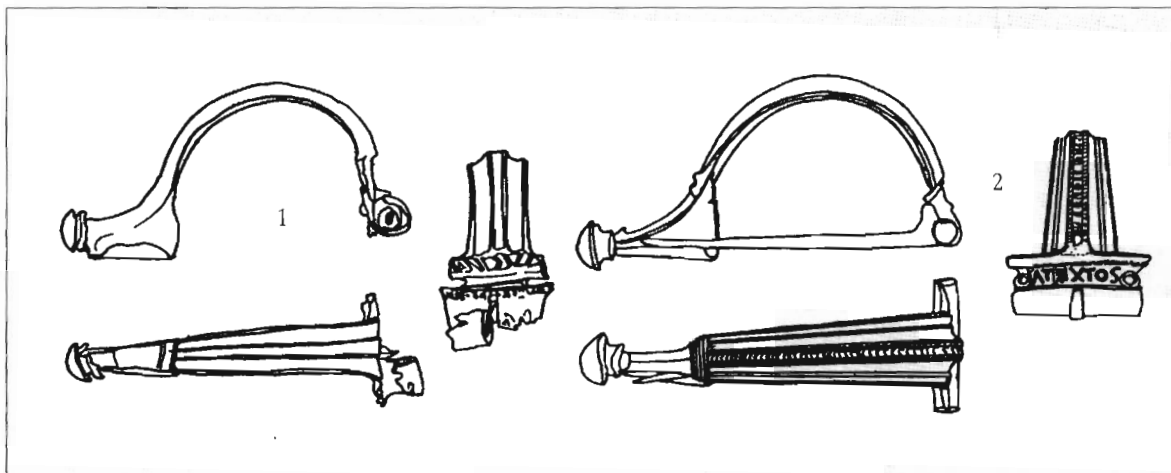
2.

Nalazište: Bribir

Materijal: bronca

Veličina: 5,8 x 2,8 cm

Opis: Cjelovita. Na zaglavnoj pločici nalazi se poprečna traka s kružnim rupama na rubovima i natpisom ATRIXTOS. Luk je trakasto oblikovan, ukrašen uzdužnim rebrom ispunjenim sitnim urezima, koji su vidljivi i po rubovima luka. Noga je fasetirana i završava profiliranim pucetom.

3.

Nalazište: nepoznato

Materijal: bronca

Veličina: 5,3 x 2,8 cm

Opis: Cjelovita. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen koso i gusto urezanim poprečnim linijama. Noga završava kuglastim pucetom. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis C.CARTILI.

4.

Nalazište: nepoznato

Materijal: bronca

Veličina: 5,4 x 2,8 cm

Opis: Cjelovita. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen urezanim poprečnim linijama. Noga završava kuglastim pucetom. Na zaglavnoj pločici nalazi se slabo čitljiv natpis CAR(TILI).

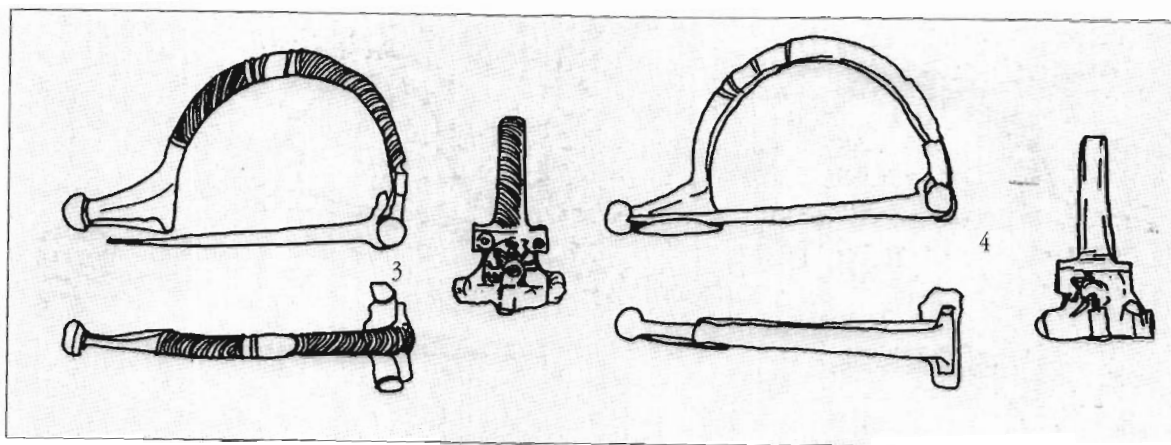
5.

Nalazište: nepoznato

Materijal: bronca

Veličina: 5,5 x 3 cm

Opis: Cjelovita. Zaglavna pločica je ukrašena s dva postrana i jednim središnjim kružnim udubljenjem oko kojega teče slabo čitljivi natpis CARTILIUS. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen gustim poprečnim urezima. Noga završava kuglastim pucetom.

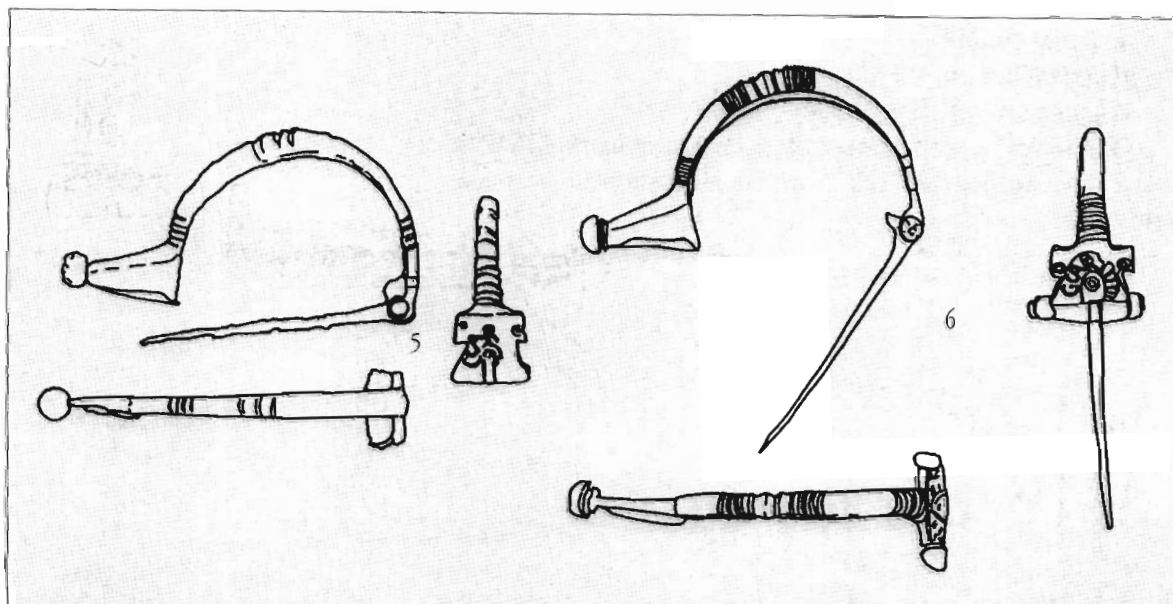
6.

Nalazište: nepoznato

Materijal: bronca

Veličina: 5,2 x 2,8 cm

Opis: Cjelovita. Zaglavna pločica je ukrašena s dva postrana i jednim središnjim kružnim udubljenjem oko kojega teče natpis C.CARTILIU(S). Luk je polukružnog presjeka, ukrašen gustim poprečnim urezima. Na kraju noge nalazi se profilirano puce.

7.

Nalazište: Bribir, (u slobodnoj zemlji pod Tjemenom 11. 07. 1968.)

Materijal: bronca

Veličina: 5,7 x 2,8 cm

Opis: Nedostaju igla i puce. Ležište igle je odlomljeno. Zaglavna pločica je ukrašena s dva postrana i jednim središnjim kružnim udubljenjem oko kojega teče natpis CARTILIUS. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen gustim poprečnim urezima.

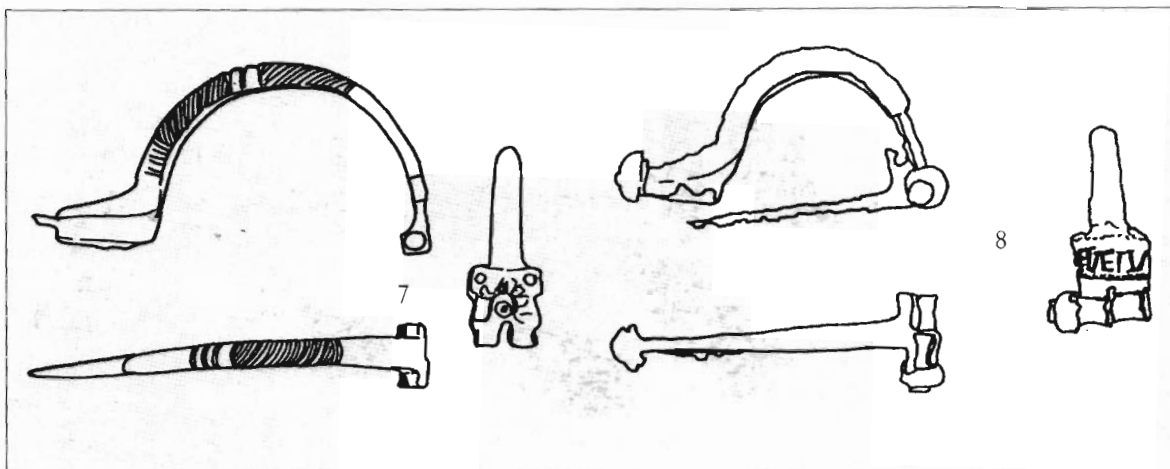
8.

Nalazište: nepoznato

Materijal: bronca

Veličina: 4,5 x 2,4 cm

Opis: Cjelovita. Zglobni tuljac djelomično oštećen. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis REVETU. Luk je polukružnog presjeka. Na kraju noge nalazi se profilirano puce.

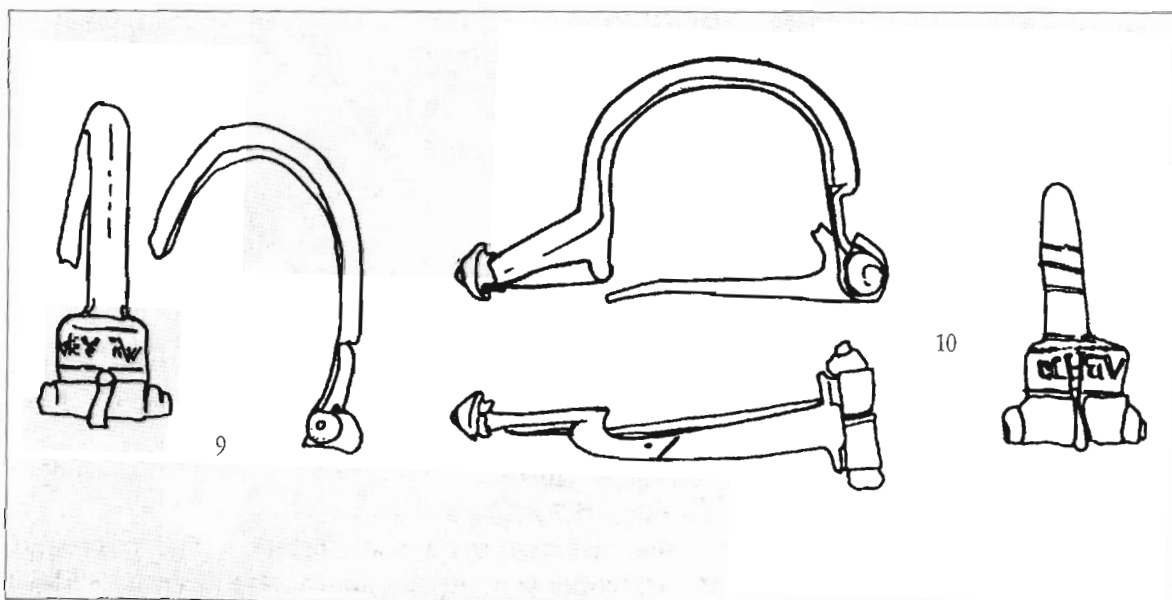

Nalazište: nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: dužina 4,3 cm
Opis: Deformirana. Nedostaje igla i noga s držačem. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis REVETU. Luk je polukružnog presjeka.

9.

Nalazište: Burnum
Materijal: bronca
Veličina: 5,5 x 3,2 cm
Opis: Cjelovita. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis REVETU. Luk je polukružnog presjeka. Noga završava profiliranim pucetom.

10.

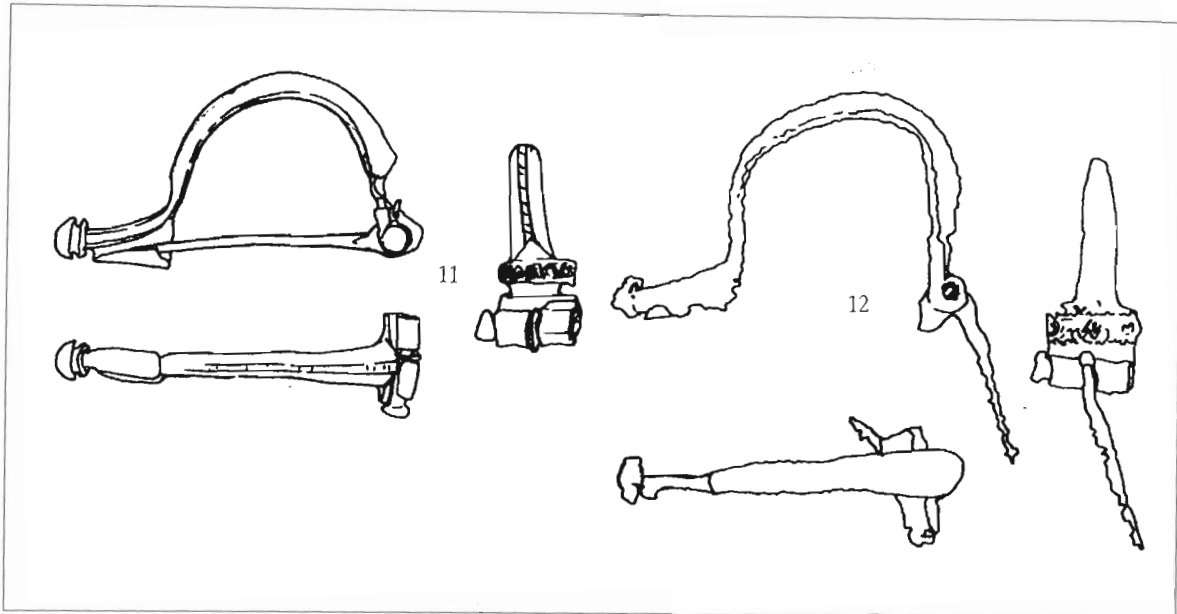

Nalazište: Bender
Materijal: bronca
Veličina: 5,5 x 2,8 cm
Opis: Nedostaje igla koja je nadomještена rekonstrukcijom. Na neukrašenoj zaglavnoj pločici nalazi se natpis (D)URNACUS. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen jedva vidljivom uskom uzdužnom trakom ispunjenom sitnim urezima. Noga završava profiliranim pucetom.

11.

12. *Nalazište:* nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,5 x 3,3 cm

Opis: Ležište igle odlomljeno. Na zaglavnoj pločici nalazi se slabo čitljiv natpis DURNACUS. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen poprečnim urezima. Na kraju noge nalazi se profilirano puce.

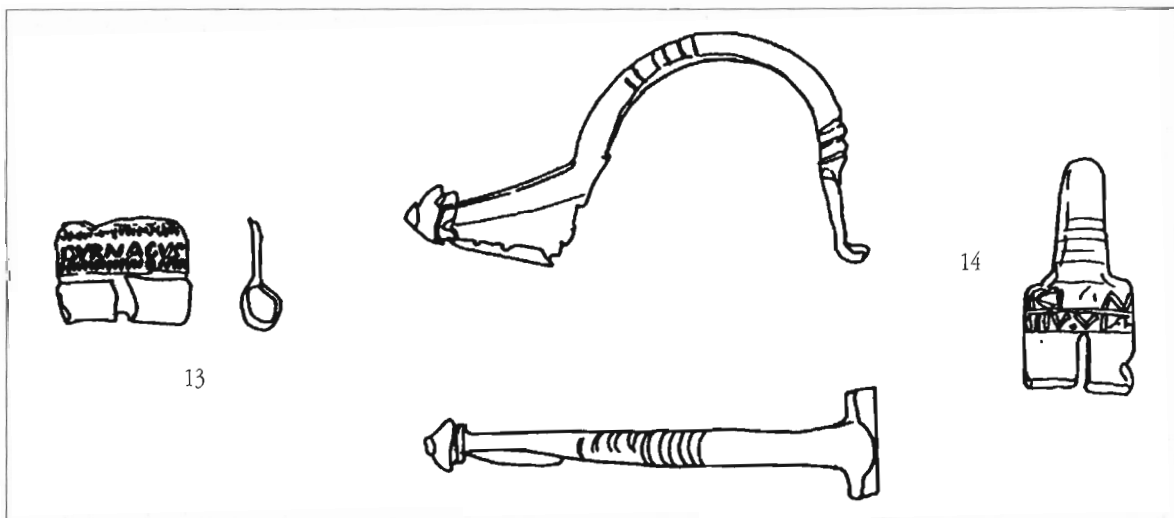

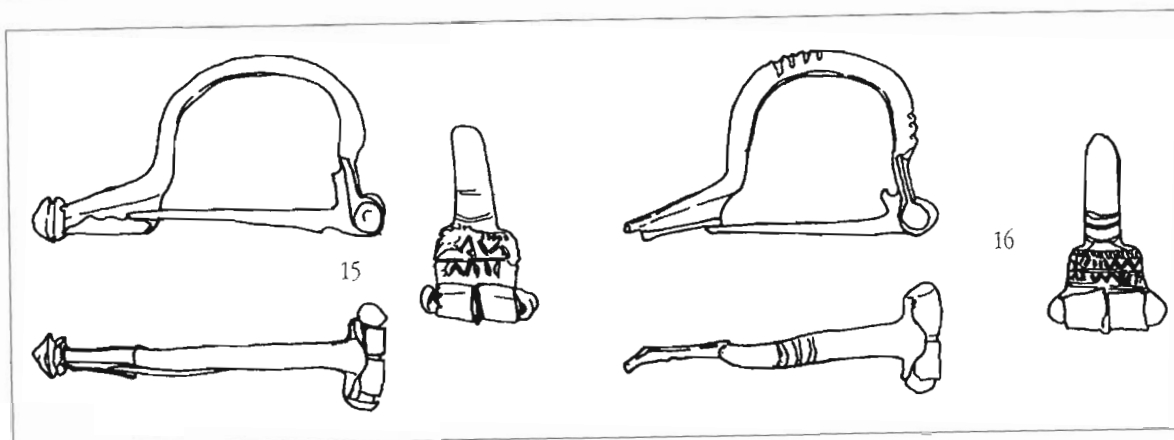
13. *Nalazište:* Burnum
Materijal: bronca
Veličina: 1,7 x 1,4 cm

Opis: Sačuvana samo zaglavna pločica sa zglobnim tuljcem i natpisom DURNACUS.

14. *Nalazište:* nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,7 x 3 cm

Opis: Nedostaje igla. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen urezanim poprečnim linijama. Noga završava profiliranim pucetom. Na zaglavnoj pločici nalazi se nečitak natpis u dva reda.

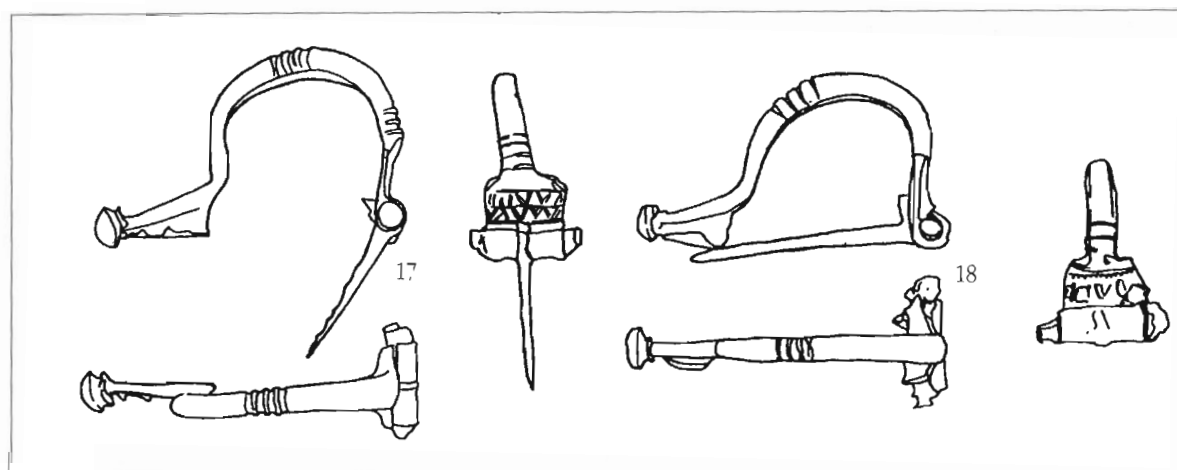

Nalazište: nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,6 x 2,8 cm
Opis: Cjelovita. Luk je polukružnog presjeka ukrašen urezanim poprečnim linijama. Noga završava profiliranim pucetom. Na zaglavnoj pločici nalazi se nečitak natpis u dva reda.

15.

Nalazište: nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,1 x 3 cm
Opis: Nedostaje puca. Na zaglavnoj pločici nalazi se nečitak natpis u dva reda. Luk je polukružnog presjeka, na dva mjesta ukrašen poprečnim urezima.

16.

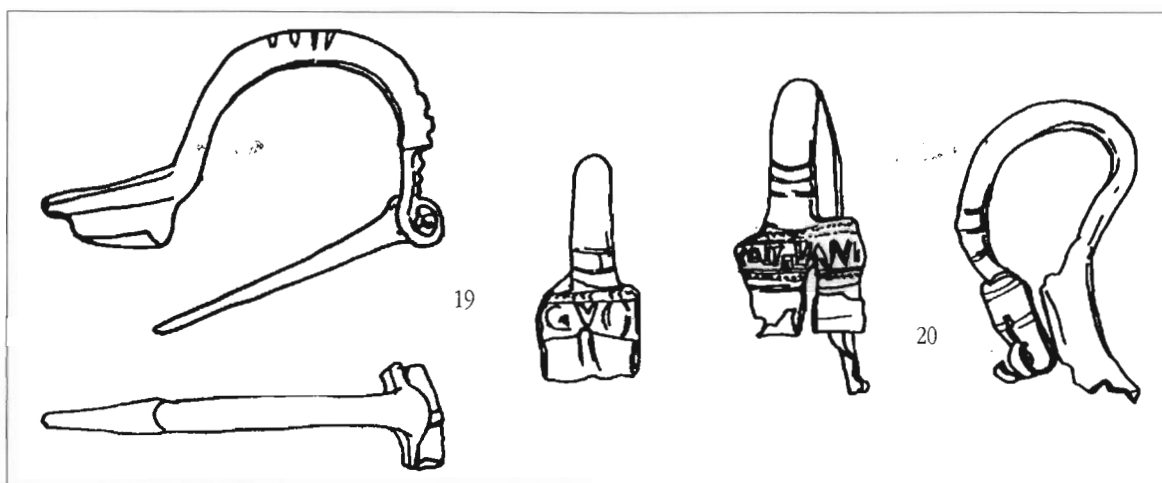
Nalazište: nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,2 x 3 cm
Opis: Cjelovita. Na zaglavnoj pločici nalazi se nečitak natpis u dva reda. Luk je polukružnog presjeka ukrašen poprečnim urezima. Noga završava profiliranim pucetom.

17.

Nalazište: nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,3 X 3 cm
Opis: Cjelovita. Luk je polukružnog presjeka, ukrašen urezanim poprečnim linijama. Noga završava profiliranim pucetom. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis OVII.

18.

19. *Nalazište:* nepoznato
Materijal: bronca
Veličina: 5,1 x 2,8 cm
Opis: Nedostaje puca. Luk je polukružnog presjeka ukrašen poprečno urezanim linijama. Na zaglavnoj pločici nalazi se natpis OVII.
20. *Nalazište:* Bribir (pod Tjemenom)
Materijal: bronca
Veličina: dužina 4 cm
Opis: Nedostaje igla i puca. Deformirana. Na zaglavnoj pločici nalazi se poprečna traka s natpisom CARTILIAIVI. Luk je polukružnog presjeka, pri vrhu i po sredini ukrašen poprečnim linijama.

19

20

Od ukupno 20 fibula tipa *aucissa* s natpisom iz zbirke *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* za samo sedam (7) poznato je mjesto nalaza. S Bribira i iz Burnoma potječu po tri (3) primjerka, dok je jedan (1) pronađen u Benderu. Za ostalih 13 primjeraka može se pretpostaviti da potječu negdje iz srednje Dalmacije, odnosno, kako I. Marović navodi, iz okolice Knina.⁶ Dužina, potpuno sačuvanih primjerka, kreće se između 5 i 6 cm. Za tipološko određivanje *aucissa* fibula, sa ili bez žiga radionice, presudna je lučna forma. Općenito se smatra da je široki trakasti luk sa središnjim rebrom karakteristika starijih primjeraka, dok u kasnije doba predvladavaju fibule s lukom polukružnog oblika, i nešto duže zaglavne pločice.⁷ Fibula sa širokim trakastim lukom u zbirci *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* ima dva (2) primjerka, izrađena u dvije različite radionice.

Prvi primjerak pronađen u Burnumu nosi žig radionice AUCISSA utisnut s lijeva na desno u uskom pojasu koji se izravno dodiruje s trakastim lukom. Ime *aucissa* pripada keltskom onomastikonu, a susrećemo ga također i na pečatima utisnutim na keramičkom posudu.⁸ To je ime proizvođača fibula čija se radionica nalazila u gornjoj Italiji. Otuda su se one, zajedno s rimskom vojskom, širile dalje u druge dijelove Carstva. Ova se tvrdnja može potkrijepiti činjenicom da je većina primjeraka ovih fibula iz Dalmacije nađena u Saloni i Tiluriju, mjestima u kojima su boravili vojnici iz gornje Italije.⁹

⁶ I. MAROVIĆ, nav. dj.

⁷ Vidi bilj. 4.

⁸ G. BEHRENS, nav. dj., 8.

⁹ I. MAROVIĆ, nav. dj., 108.

Drugi primjerak proizvela je radionica u čijem žigu stoji natpis ATRIXTOS. I ovdje se, također, radi o imenu koje pripada keltskom onomastikonu. S ovim se imenom mogu povezati i slični žigovi kao *Atrixto*, *Atricto*, te *Atrectos* ili *Atrectus*.¹⁰ Sretna je okolnost da za ovu fibulu postoje podaci o mjestu i okolnostima nalaza s obzirom da se radi o jedinom primjerku ovakve vrste u Dalmaciji.¹¹ Fibula je pronađena na Bribiru zajedno s novcem Augustova triumvira Surdina¹². Vrlo je kvalitetne izrade što bi ukazivalo da je uvezena vjerojatno iz matične radionice u gornjoj Italiji.

Ostale fibule spadaju u tzv. mlađi tip, koji karakterizira luk polukružnog presjeka, najčešće ukrašen s više ili manje gustim nizovima poprečnih linija.

Među njima je pet (5) primjeraka koje nose žig C.CARTILIUS. Glavna karakteristika fibula s ovim žigom je izdužena zaglavna pločica trapezastog oblika ukrašena s tri polukružna udubljena, te polukružni oblik samog žiga. Luk im je ukrašen s gustim pravilnim snopovima poprečnih linija. Iste karakteristike imaju i fibule sa žigovima PVALER te PVATTR koje su inače poznate s nalaza u Dalmaciji, ali ih nema u našem Muzeju.¹³ One pokazuju znatno lošiju kvalitetu izrade od fibula sa žigom *Cartilius* koje su stilski dotjeranije.¹⁴ Ime *Cartilius* pripada rimskom onomastikonu. Ono nije zabilježeno na dalmatinskim natpisima, ali se u drugim dijelovima Carstva vrlo često susreće. Slovo *C* na početku zasigurno označava prenamen *C(aius)*.

S po tri (3) primjerka zastupljene su fibule s žigom REVETV, te DVRNACVS.

Glavne karakteristike fibula sa žigom REVETV su relativno široko polje za utiskivanje žiga, te luk tek neznatno ukrašen poprečnim linijama. Žig se, kako je to već I. Marović primijetio, utiskivao na zaglavnu pločicu tek kada su fibule bile u potpunosti izrađene.¹⁵ Većina ovih fibula iz Dalmacije potječe s lokaliteta zapadno od Krke.¹⁶ Ime *Revetu* je keltskog porijekla.¹⁷

Fibule sa žigom DVRNACVS su najbrojnije u Dalmaciji.¹⁸ Kod Behrensa i Nolla nalazimo samo na oblik VRNACVS, što znači da je ovo ime u svom punom obliku potvrđeno samo na dalmatinskim lokalitetima.¹⁹ Porijeklo imena je keltsko, a zabilježeno je i na keltskom srebrnom novcu, i na natpisima.²⁰ Zanimljivo je da od tri (3) primjerka fibula s ovim žigom koje obradujemo u katalogu, sva tri imaju različitu zaglavnu pločicu. Primjerak pod kat. br. 12 ima poput primjeraka sa žigom REVETV četvrtastu zaglavnu pločicu zaobljenih gornjih krajeva, te relativno široko polje za otiskivanje žiga. Sličan je primjerak iz Burnuma, kat. br. 13, no njemu je zaglavna pločica vidno šira, polje za otiskivanje pečata uže, a s gornje i donje strane obrubljeno je nizom kosih crtica. Razlika se vidi i kod slova žiga, koja su kod ovog primjerka manja nego kod prethodnoga. Prvi primjerak je vrlo loše sačuvan, a drugome je sačuvana samo zaglavna pločica te se ne može zaključiti kakav su ukras imali na luku. Treći primjerak, koji potječe iz Bendera, kat. br. 11, bitno se razlikuje od prva dva.²¹ Njegova zaglavna pločica još je manja i ima oblik štita, a polje za otiskivanje žiga je usko i posebno izdvojeno pri vrhu zaglavne pločice. Luk je ukrašen samo poprečnim rebrom ispunjenim sitnim kosim

¹⁰ R. NOLL, nav. dj., 396; G. BEHRENS, nav. dj., 8.

¹¹ Ovaj zaključak proizlazi iz činjenice da I. Marović u svom radu o fibulama s natpisom iz muzeja Splita, Zadra i Zagreba ne navodi niti jedan ovakav primjerak. Premda je od tada prošlo gotovo 40 godina, meni nije poznato da je u međuvremenu sličan pronađen.

¹² Av: Vidljiva je gola glava okrenuta na desno; Rv: L SVRDINVS [III VIR A A A F F] legenda teče oko S C. Novac je nađen zajedno sa fibulom i nekim koštanim iglama na Dolu, u zemlji, u kolovozu 1966. Kovao ga je Augustov triumvir L Naevius Surdinus 15 godine prije Krista.

¹³ Jedan primjerak fibule s žigom [P] VALER] iz *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* objavio je I. MAROVIĆ, nav. dj., 115. Ja mu nažalost nisam ušao u trag.

¹⁴ I. MAROVIĆ, nav. dj., 109, 110, 114, 115.

¹⁵ Isto, 114.

¹⁶ Za dva primjerka koja potječu iz Nina i jedan iz Podgrada kod Benkovca vidi u I. MAROVIĆ, nav. dj., 114. Jedan primjerak iz našeg kataloga potječe iz Burnuma.

¹⁷ I. MAROVIĆ, nav. dj., 114.

¹⁸ Isto, 112-113. Dragocjen je i podatak iz Marunova Starinarskog dnevnika u kojem Marun kaže da je 16. 06. 1904. godine u Burnumu kupio ulomak fibule od Nikole Grčića na kojoj stoji DU RIAIACUS. Očito je da se radi o imenu Durnacus kojeg je Marun pogrešno pročitao. Ovom ulomku, nažalost, nisam ušao u trag, a ulomak iz našeg kataloga ima previše čitljiv natpis da bi se radilo o istom.

¹⁹ G. BEHRENS, nav. dj., 8; R. NOLL, nav. dj., 397. Behrens, doduše, navodi da bi se Urnacus možda trebalo čitati Durnacus. Za ostale nalaze fibula s ovim žigom u Dalmaciji vidi I. MAROVIĆ, nav. dj., 112-113.

²⁰ G. BEHRENS, nav. dj., 8.

²¹ Fibulu je objavio I. MAROVIĆ, nav. dj., 112, pod rednim brojem 4, ali je naveo da potječe iz okolice Knina, ne znajući točne podatke o mjestu nalaza. Za pouzdane podatke vidi u L. MARUN, *Starinarski dnevnik* 13. 12. 1902.

zarecima. Ovakva različitost u izradi fibula unutar jedne radionice mogla bi se objasniti prilagođavanjem majstora ukusu i željama naručitelja.

U našem su katalogu zastupljene i četiri *aucissa* fibule s dvoredim žigom. I ovi su se žigovi uglavnom utiskivali nakon izrade fibule. Slova su vrlo loše izvedena, tako da se teško može zaključiti što na njima doista piše.²² Ipak, na najvećem broju primjeraka ovih fibula iz Dalmacije, što je slučaj i s fibulom iz naše zbirke, kat. br. 16, u donjem redu žiga moglo bi se pročitati *Durnaci*. Kao što smo već naveli, originalni primjerci ove radionice bili su, sudeći po broju pronađenih komada, u Dalmaciji vrlo omiljeni.

Među *aucissa* fibulama u zbirci *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika*, dvije su sa žigom OVII. Oba su primjerka dosta loše izrade, što se može reći i za ostale poznate primjerke iz Dalmacije. S obzirom da one sve potječu iz srednjeg dalmatinskog priobalja, Marović pretpostavlja da su možda mogle biti proizvedene u kakvoj ovdašnjoj radionici.²³ Čitanjem ovoga žiga nisam se mogao oteti dojmu da se radi o prenomenu i početku gentilnog imena proizvođača. Tada bi se, umjesto slova O, radilo o slovu Q, što bi bila kratica za ime *Quintus*. Za gentilicij koji počinje sa VII može se predložiti ime *Vibius*, *Villius*, ili pak *Viniccius*. U tome bi slučaju zadnje slovo žiga predstavljalo samo uspravnu hastu trećeg slova jednog od ovih gentilicija.

Na kraju nam ostaje još jedna fibula na čijem se žigu može pročitati ime *Cartilia* ali i nazrijeti još nekoliko nejasnih slova. Ovakvih je fibula nađeno više primjeraka u Dalmaciji, a zanimljivo je da ih većina potječe iz Podgrađa kod Benkovca, iz antičke Aserije.²⁴ Ove se fibule i po obliku i po kvaliteti razlikuju od fibula sa sličnim žigom CARTILIVS. One su lošije izrade, a i zaglavna pločica im je bitno drugačija te bi se stoga moglo zaključiti da s radionicom koja je proizvodila *Cartilius* fibule nemaju nikakve veze. Ono što je ovdje upitno jesu slova koja se na žigu nalaze iza imena *Cartilia*. Prvi je dojam da se radi o slovima IVI, što primjećuje i Marović, koji uz to navodi i mogućnost čitanja ovih slova kao IVL, u čemu vidi ime osobe Julijevskog roda.²⁵ Promatrajući ovu fibulu stekao sam dojam da bi se možda moglo raditi i o slovima NI, što bi se onda zajedno s prvim dijelom žiga čitalo CARTILIANI, a to bi bio genitiv imena muške osobe *Cartilianus*. Dočetak *-ianus* dodavao se po rimskim običajima gentiliciju nakon postupka adopcije, no to, naravno, ne znači da su naša dva proizvođača fibula bila u takvoj rodbinskoj vezi.

Na fibulama s natpisom iz zbirke *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* spominje se, dakle, pet osobnih imena. Većina ih pripada keltskom onomastikonu, te se sa sigurnošću može tvrditi da su fibule, koje ih nose, proizvod sjevernoitalskih radionica, a da su u ove krajeve stigle bilo trgovinom, bilo da su ih donijeli legionari. To bi bio slučaj i s fibulama koje nose italsko ime *Cartilius*, koje se ističu po ljepoti i kvaliteti izrade. Za fibule sa žigovima CARTILIAIVI te OVII, koje su nešto lošije kvalitete, može se pretpostaviti da su proizvedene negdje u Dalmaciji. To je još vjerojatnije za fibule s dvoredim žigom. Većini njih se, naime, u donjem retku može pročitati ime DURNACI, što može značiti da

²² I. MAROVIĆ, nav. dj., 116-119.

²³ Isto, 113.

²⁴ Isto, 110-111.

²⁵ Isto, 111.

su izrađivane pod nadzorom sjevernoitalske radionice majstora *Durnacusa*. Oznaka domaćeg majstora koji ih je izrađivao navodi se, po svojoj prilici, u prvom retku. Taj je, doduše, redovito nečitak, ali ipak dovoljno jasan da se raspozna kako se ne radi o istom imenu. To bi moglo značiti da je za izradu ovih fibula bilo angažirano više zanatlija, i da se radilo o više radionica. Veći broj ovih fibula pronađen je na Gardunu i u Ivoševcima, po čemu se može zaključiti da su ih rado nosili vojnici VII. i XI. legije čiji su se logori ondje nalazili.

Pitanje datacije ovih fibula jest pitanje datacije *aucissa* fibula općenito. Autori koji su se njima najviše bavili, smatrali su da je vremenski okvir u koji ih treba datirati uglavnom 1. stoljeće, uključujući i njihovu prvu pojavu.²⁶ No, za područje rimske provincije Dalmacije, neki nam numizmatički nalazi mogu poslužiti za još precizniju dataciju. Prvi nalaz odavno je poznat i objavljen²⁷. Radi se o grobnom nalazu iz Nina gdje je uz *aucissa* fibulu s polukružnim lukom i žigom P VAL pronađen novac Augustovog triumvira Plotija Rufa, kovan 15. godine prije Krista. Drugi je već u tekstu spomenuti nalaz s Bribira, gdje je uz fibulu s trakastim lukom i žigom ATRIXTOS pronađen novac triumvira Surdina, kovan iste godine.²⁸ Ako se uzme u obzir dužina optjecaja nekog novca, onda bi vremenski okvir, u koji moramo smjestiti prvu pojavu obje inačice ovih fibula u Dalmaciji, bio otprilike između 15. godine prije Krista, i vjerojatno polovice prvog desetljeća poslije Krista.²⁹

Što se tiče vremenskog raspona u kojem se javljaju *aucissa* fibule na području provincije Dalmacije, mogli bi ga na temelju dosadašnjih spoznaja podijeliti u dvije faze. U prvoj, koja traje do otprilike sredine prvog stoljeća, javljaju se obje inačice ovih fibula, s time da dominiraju one s trakastim lukom. U ovu fazu možemo svrstati fibule koje imaju žigove AUCISSA i ATRIXTOS. U drugoj fazi fibule s trakastim lukom postupno nestaju, a primat polako preuzimaju one s polukružnim lukom, koje su u uporabi vjerojatno još u prvom desetljeću drugog stoljeća. Za to potvrdu nalazimo također u jednom ninskom grobu, u kojemu je, uz fibulu sa žigom DURNACUS, pronađen novac cara Nerve.³⁰

Na kraju moramo primijetiti i sljedeće. Kad se sagleda ukupna količina *aucissa* fibula pronađenih u Dalmaciji, zamjetno je da mnogo više raznovrsnih žigova radionica nose one s polukružnim lukom. To bi moglo značiti da je običaj utiskivanja žiga na zaglavnu pločicu u drugoj fazi bio znatno češći. Tome je sigurno pridonosio razvoj proizvodnje i konkurentnost novoootvorenih radionica.

²⁶ I. KOVRIG, nav. dj., 115; A. K. AMBROZ, nav. dj., 26, 27; E. von PATEK, nav. dj., 108, 109.

²⁷ I. MAROVIĆ, nav. dj., 115.

²⁸ *L. Naevius Surdinus* i *C. Plotius Rufus* obavljali su te godine triumvirsku dužnost zajedno sa Gnejom Pizonom.

²⁹ Za zapadne provincije ova bi se vremenska granica morala spustiti još jedno desetljeće, do 25. god. pr. Krista. O tome vidi u: E. RIHA, nav. dj., 101-103.

³⁰ I. MAROVIĆ, nav. dj., 112.

*Aucissa Fibulae with
Inscriptions
from the Collections
of the Museum of
Croatian
Archaeological
Monuments*

The author discusses 20 fibulae of the Aucissa type with inscriptions that are in the collections of the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split and which come from central Dalmatian sites. Most of these fibulae were manufactured by craftsmen of Celtic origin in northern Italian workshops. It is hypothesized, however, that several examples were produced on Dalmatian territory. The author also touches on the unavoidable question of the dating of Aucissa fibulae in general. Their first appearance in the Roman province of Dalmatia is attributed on the basis of numismatic finds to between 15 BC and the end of the first decade AD, while their use continued into the first decade of the second century AD.

